

# **EERSTE HULP BIJ ... OBSERVATIES**

## Inhoud

<b>Wat is een observatie?</b> .....	<b>3</b>
<b>De voorbereiding</b> .....	<b>4</b>
1. Verschillende soorten observaties .....	4
2. De rol van de onderzoeker .....	4
3. Observatieschema opstellen .....	5
<b>De organisatie</b> .....	<b>5</b>
1. Praktische organisatie .....	5
2. Aantal en duur van de observaties .....	6
<b>De uitvoering: een observatie doen</b> .....	<b>7</b>
1. De fasen tijdens een observatie .....	7
2. Tips voor tijdens de observatie .....	7
3. Ethische aspecten die belangrijk zijn bij het uitvoeren van observaties .....	8
4. Combineer de observaties met interviews of vragenlijsten .....	9
<b>Het uitschrijven van de veldnota's</b> .....	<b>10</b>
<b>Analyseren van kwalitatieve data</b> .....	<b>11</b>
1. Dataverkenning .....	11
2. Codering .....	11
3. Zoeken naar thema's .....	13
4. Schrijven van het rapport volgens thema's .....	14
Bronnen .....	15
Bijlage 1: Voorbeeld van een semi-gestructureerd observatie schema .....	16
Bijlage 2: Voorbeeld van een gestructureerd observatie schema .....	17
Bijlage 3: Voorbeeld van een consent formulier .....	18

## Wat is een observatie?

Een observatie is een methode om gegevens te verzamelen door zelf waar te nemen. De onderzoeker observeert personen, plaatsen en activiteiten om zo in de omgeving zelf informatie te verzamelen. Tijdens een observatie is het belangrijk om te observeren met aandacht voor de context. Het is een **kwalitatieve** dataverzamelmethode.

Een observatie kan ook **kwantitatief** zijn. In dat geval tel of turf je gedragingen enkel op basis van het aantal keer dat iets voorkomt. Een kwalitatieve observatie bekijkt ook de context en is eerder beschrijvend.

Observatie kan je gemakkelijk combineren met andere dataverzamelmethodes zoals een interview.

Voordelen	Nadelen
<ul style="list-style-type: none"><li>- Eenvoudig en goedkoop (uitvoering en verwerking).</li><li>- Je stelt een feitelijk gedrag vast.</li><li>- Ideaal om vertrouwd te raken met de context.</li><li>- Het geeft inzicht in context, relaties en gedrag.</li><li>- Extra check naast (vaak) subjectieve of onvolledige rapportering van respondenten over hun gebruiken.</li><li>- Non-verbale informatie.</li><li>- Als je rol het toelaat, kan je extra vragen stellen.</li><li>- Je vat abstracte zaken (bv. idealen) die niet worden uitgesproken. Concreet omdat je kijkt naar handelingen en er vervolgens vragen over stelt.</li><li>- Je benadert respondenten in hun eigen omgeving. Hierdoor voelen ze zich meer op hun gemak.</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>- Moeilijk te veralgemenen naar de populatie, door het beperkte aantal geobserveerde mensen en de specifieke context.</li><li>- Subjectiviteit van de observator. De motieven van een observator (wat hij wil bereiken) en de emoties (hoe hij zich voelt) kan de observatie beïnvloeden. De observator zal bepaalde dingen opmerken en andere niet.</li><li>- Kost relatief veel tijd (bij participierend).</li><li>- Afhankelijk van het doel van het project, kunnen meerdere observaties nodig zijn.</li><li>- Hawthorne effect: personen kunnen zich anders gaan gedragen als ze weten dat ze geobserveerd worden.</li><li>- Niet evident als onderzoeker (niet iedereen heeft de skills om een goede observator te zijn en bijvoorbeeld</li></ul>

<ul style="list-style-type: none"> <li>- Bruikbaar bij personen die verbaal minder goed hun mening kunnen uiten (bv. kinderen, ...).</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>objectief te noteren wat je ziet). Ervaring of training is een plus.</li> <li>- Biedt niet altijd direct antwoord op je onderzoeksvragen (aanvulling met andere methodes kan dit nadeel wegwerken).</li> </ul>
---	---

## De voorbereiding

### 1. Verschillende soorten observaties

- ◇ **Gestructureerd:** voor de observatie leg je vast wat je precies observeren aan de hand van een vastgelegd observatieschema (in de vorm van een checklist).
- ◇ **Ongestructureerd:** je hebt vooraf geen idee of plan van wat er zal geobserveerd worden.
- ◇ **Semi- gestructureerd:** er is een algemeen idee van wat geobserveerd zal worden maar geen specifiek plan, waarbij dus geen concrete observatie-items worden opgesteld.
- ◇ **Participerende observatie:** in de drie bovenstaande vormen van observeren fungeert de onderzoeker als volledige observator. Bij een participerende observatie daarentegen neemt de observator deel aan de activiteiten die geobserveerd worden. De rol van de observator kan variëren van volledige participant tot gedeeltelijk observator en participant.

### 2. De rol van de onderzoeker

De **rol van de onderzoeker** kan variëren. Bij een gewone observatie blijft de onderzoeker best zo afzijdig mogelijk. In dit geval blijft de observator een 'outsider' die enkel observeert en de gebeurtenis of het gedrag dat bestudeerd wordt, documenteert. Bij een participerende observatie neemt de observator effectief deel aan de activiteiten, terwijl ook de observaties worden genoteerd. Er wordt ook een bewuste keuze vooraf gemaakt of de onderzoeker zich bekend maakt of undercover gaat.

**LET OP!** Undercover gaan mag enkel indien het een volledig publieke ruimte betreft zoals bijvoorbeeld een park of een bibliotheek. In ruimtes zoals een schoolgebouw of een zorginstelling licht je best altijd de verantwoordelijke in van je komst en vraag je hiervoor toestemming (kan ook mondeling).

### 3. Observatieschema opstellen

Vooraf kan je een schema opstellen voor **wat je gaat observeren**. In de eerste plaats hangt dit af van **de onderzoeksvragen**. Verzamel de data met het doel een antwoord te vinden op je onderzoeksvragen. Verder zal wat je gaat observeren afhangen van het soort observatie dat je zal uitvoeren. Bij een gestructureerde observatie stel je op voorhand een strikt observatieschema vast (bv. checklist met frequenties hoe vaak iets voorkomt, categorieën, enz.). Voor een voorbeeld zie bijlage 2. Dit doe je op basis van verwachtingen aan de hand van eerdere ervaringen of literatuuronderzoek. Als je een semigestructureerde observatie uitvoert, zal je op voorhand een minder duidelijk idee hebben van wat je precies gaat observeren. Op basis van aanwezige kennis over behoeftes en wensen kan een eerste observatieschema (=wat je gaat observeren) worden opgesteld. Voor voorbeelden van een (semigestructureerd) observatieschema zie bijlage 1.

**Bekijk vooraf ook hoe je gaat noteren**, want tijdens een observatie kunnen er veel zaken op korte tijd gebeuren die belangrijk zijn om te noteren. Maak eventueel een lijst met afkortingen op basis van de zaken waarvan je verwacht dat ze veel zullen voorkomen. Zo kan je bijvoorbeeld afkortingen voor de verschillende groepen in de setting vastleggen zoals OU voor ouderen – VP voor verpleegkundige. Andere sleutelwoorden kunnen bepaalde gedragingen zijn die je vaak verwacht, zoals bijvoorbeeld PR – voor praten – BEW voor bewegen.

## De organisatie

### 1. Praktische organisatie

- ◇ **Contacteer sleutelfiguren** om de observatiemomenten te organiseren. Vraag toestemming en leg uit wat precies het doel van de observatie is.  
**MERK OP** Als je undercover gaat in een volledig publieke ruimte zoals bijvoorbeeld een park of een bibliotheek, hoef je dit niet te doen.
- ◇ Neem de tijd om voor te bereiden hoe je jezelf zal presenteren en hoe je het **doel** van de studie zal toelichten als iemand hiernaar vraagt.
- ◇ **Onderzoek je observatieplek** op voorhand: in de voorbereidingsfase is het handig om zoveel mogelijk te weten te komen van de plek waar je zal gaan observeren en/of over de activiteiten waaraan je zal deelnemen. Eventueel kan je zelfs de plaats op voorhand bezoeken, vooraf aan de officiële dataverzameling. In het bijzonder wanneer je een participerende observatie zal doen, probeer je best vooraf zoveel mogelijk te weten te

komen over de gebruiken en gewoonten van de personen, zodat je je kan gedragen zoals de mensen rondom. Het is de bedoeling zo discreet mogelijk te zijn tijdens de observatie. Zo verstoor je zo min mogelijk het natuurlijke verloop van de activiteiten.

- ◇ Vergeet zeker geen **notaboek en pen**. Zorg dat je een notaboek hebt met een harde kaft waar je gemakkelijk op kan noteren wanneer je rechtstaat.

**MERK OP** Eventueel kan je een laptop meenemen en de veldnota's digitaal maken (in een Excel-tabel). Dat maakt het uiteraard eenvoudiger om nadien zaken bij te noteren. Dit zal echter vaak niet mogelijk zijn, vaak zal een observatie rechtstaand gebeuren of is het nodig om discreter te werk te gaan en dus beter om op papier te noteren. Een laptop kan imponerend overkomen. Een andere optie is de observaties in te spreken op een opnameapparaatje. Maar ook dit is niet altijd mogelijk omwille van discretie. Bovendien zal de analyse dan op gehoor moeten gebeuren, of alles moet uitgeschreven worden achteraf.

## 2. Aantal en duur van de observaties

Bepaal de locatie en het tijdstip van dataverzameling en ook hoe lang de dataverzameling zal duren.

- ◇ Houd de observaties **kort** om te voorkomen dat je overweldigd wordt. De observatieduur bepaal je best door aan te voelen hoeveel je kan onthouden en nadien nog concreet kan uitschrijven.
- ◇ Bouw best de observaties gradueel op. Start met korte observaties om de grote structuur van de setting in kaart te brengen. Te lange observatiemomenten zijn nooit goed omdat je alles nadien moet kunnen herinneren en neerschrijven.

Het best is om een aantal (bv. **een 3-tal**) **observatiemomenten** in te plannen en uit te voeren tot je een antwoord kan formuleren op de onderzoeksvragen. Het aantal observatiemomenten hangt sterk af van je bevindingen. Als je na 3 observatiemomenten steeds weer hetzelfde waarneemt, is dit voldoende (=principe van saturatie). Een participerende observatie is eerder uitgebreid en bestaat uit meerdere observatieplaatsen, waarvan de duur afhangt van de activiteiten die je meedoet. Een niet-participerende observatie daarentegen verloopt meer gepland en gestructureerd en de observatieduur is beperkt.

## De uitvoering: een observatie doen

### 1. De fasen tijdens een observatie

Tijdens de observatieperiode kunnen drie fasen worden onderscheiden: een beschrijvende, gefocuste en selectieve observatiefase.

**LET OP!** Deze fasen kunnen door elkaar lopen. Er is geen volgorde.

- 1) De beschrijvingsfase is de eerste fase en het is gebruikelijk de observatie te beginnen met de **beschrijving en inventarisatie** van personen, situaties, gebeurtenissen en handelingen, locaties en tijdsverloop. Dit houdt in dat je objectief gaat omschrijven wat je ziet (bv. het aantal personen in een ruimte, wat elk persoon concreet doet, enz.). Deze fase duurt het hele onderzoek door, de hele observatie zal je zaken beschrijven. TIP: kom voldoende op tijd aan bij je observatieplek zodat je voldoende tijd hebt om de plaats en de personen te beschrijven.
- 2) In de gefocuste observatie wordt de **aandacht gevestigd op specifieke elementen in de setting** die belangrijk zijn om een antwoord te kunnen formuleren op de onderzoeksvragen. Wanneer je onderzoeksvraag bijvoorbeeld de nadruk legt op de omgangsvormen tussen het verzorgend personeel en de ouderen in een woonzorgcentrum, ga je ook de focus leggen op de communicatie en de houding onderling in deze fase.
- 3) Ten slotte gaat de onderzoeker over naar de selectieve observatie waarbij er naast het focussen op bepaalde aspecten ook contrastvragen gebruikt worden. Dit houdt in dat de onderzoeker gaat **kijken naar verschillen** zoals 'zijn er verschillen in gedragingen tussen mannen en vrouwen', enz.

### 2. Tips voor tijdens de observatie

Volg het vooropgestelde observatie schema voor een gestructureerde observatie. Als je die niet hebt, kan je ook op de volgende zaken letten:

- ✓ Benoem of **noteer wat je letterlijk ziet gebeuren**, niet wat je denkt dat er gebeurt. Door de woorden 'het lijkt alsof' te gebruiken hou je een interpretatie open.
- ✓ Kijk naar de **interacties** - wie praat er met wie, welke opinies worden gerespecteerd, hoe worden beslissingen genomen.
- ✓ Observeer **waar respondenten zitten of staan**, let op verhoudingen tussen personen.
- ✓ **Tel** personen of gebeurtenissen.

- ✓ Let op personen hun **lichaamstaal en non-verbaal gedrag**. Non-verbaal gedrag is veel lastiger in toom te houden dan wat we zeggen. Twijfel je aan wat iemand zegt? Dan zijn lichaamshoudingen meestal betrouwbaarder dan woorden.
- ✓ Zoek naar **terugkerende patronen** of onderliggende thema's in gedrag, acties of juist waar geen acties plaatsvinden.
- ✓ Let op **stemmingen en attitudes** zonder daarbij te interpreteren.
- ✓ Let op dat je **aandacht hebt voor iedereen in de groep**, zodat niet enkel de gedragingen van de 'opvallers' worden geobserveerd.

Belangrijke aandachtspunten voor jezelf en je houding tijdens de observatie:

- ✓ Wees bescheiden in kledij en gedrag.
- ✓ Wees eerlijk in je uitleg aan de respondenten over het doel van het onderzoek, maar niet te technisch of gedetailleerd.
- ✓ Zoek naar sleutelwoorden in de gesprekken om later de inhoud terug te onthouden bij het maken van de veldnota's (tenzij je de gesprekken opneemt).
- ✓ Als je nota's neemt tijdens het observeren, begin best elke nota met de datum, de plaats en de tijd van de dataverzameling. Laat plaats naast de nota's om die achteraf te kunnen uitbreiden.
- ✓ Ga met een open houding aan de slag: eerste indrukken kunnen fout zijn en vormen dus ook geen goede basis voor observatie.
- ✓ Wees jezelf bewust van je eigen doelstellingen: bijvoorbeeld als je wilt dat iemand meer kennis zal krijgen over gezond opvoeden omdat je zelf de vorming geeft, zal je automatisch meer aandacht hebben voor de positieve effecten op vlak van kennis (=selffulfilling prophecy). Probeer dit zoveel mogelijk te beperken door jezelf en (bv. de kennis van) je groep in vraag te stellen.

### 3. Ethische aspecten die belangrijk zijn bij het uitvoeren van observaties

Als observator moet je **discreet** zijn over wie je bent en wat je gaat doen om de normale dagelijkse activiteiten niet te verstoren, maar anderzijds ook open genoeg over je aanwezigheid en doel. Je moet altijd de sleutelfiguren of personen met autoriteit binnen de gemeenschap/groep op de hoogte brengen van je doel.

**Doe niet heimelijk of misleidend over het project of je rol daarin.** Als iemand dat rechtstreeks vraagt, geef dan een eerlijk antwoord.

In informele gesprekken tijdens de observatie is het aangeraden ook je rol toe te lichten, zeker wanneer je op het punt komt dat je specifieke vragen gaat stellen en de conversatie gaat sturen

in een bepaalde richting. **Informeer de respondenten dat ze het recht hebben verdere gesprekken te weigeren.**

**Respecteer de vertrouwelijkheid van de data** net zoals bij andere dataverzamelingmethoden waaronder interviews en focusgroepen. Bescherm de identiteit van de personen die je observeert of waarmee je in interactie treedt door te zorgen dat de personen niet gelinkt kunnen worden aan de data. Zet geen namen of adressen in de veldnota's (geef de personen desnoods een pseudo-naam). Geef ook geen persoonlijke kenmerken van de respondenten vrij die anderen zouden kunnen toelaten de identiteit te raden.

Het is niet nodig om **toestemming** te vragen voor een observatie in een publieke ruimte (bv. op straat, park). Indien je in bijvoorbeeld een ziekenhuis, praktijk, klas enz. observeert dan vraag je wel toestemming aan de verantwoordelijke (bv. directie, hoofdverpleger, klasleerkracht,...).

Wanneer de gesprekken evolueren naar een formeel interview, is het aan te raden om een consent form (zie bijlage 3) te vragen voorafgaand aan het diepte-interview.

#### 4. Combineer de observaties met interviews of vragenlijsten

Combineer de observaties met informele gesprekken, of meer gestructureerde interviews. Als je iets ziet gebeuren en je wilt nagaan of je interpretatie juist is, vraag dan verder aan de deelnemer waarom hij/zij dit zo voelt (attitude), zegt (kennis) of doet (vaardigheden).

Over het algemeen geldt dat de validiteit (meten je vragen wat ze moeten meten) sterker is met het gebruik van andere dataverzamelingmethoden naast de observatie zoals interviews, documentanalyse, of vragenlijsten.

Je kan de observatie ook combineren met het nemen van foto's van bepaalde zaken. Hou wel rekening met ethische aspecten en privacy van de geobserveerde personen, zoals bijvoorbeeld het herkenbaar afbeelden van minderjarigen (zie leidraad privacy).

## Het uitschrijven van de veldnota's

Bij een gestructureerde observatie, is het observatieschema al ingevuld tijdens de observatie. Bij een ongestructureerde observatie echter zal je tijdens de observatie geen tijd hebben gehad om de nota's volledig uit te schrijven.

Het uitschrijven van veldnota's is een continu proces. Tijdens de observatie kunnen een aantal nota's gemaakt worden aan de hand van sleutelwoorden en afkortingen. Zorg ervoor dat je onmiddellijk na de observatie tijd hebt om de veldnota's gedetailleerd uit te schrijven.

Eventueel kan je de veldnota's ook inspreken op een opname apparaatje (bv. wanneer het mogelijk is om tijdens de observatie luidop te praten).

### MAKEN VAN VELDNA'S

- ✓ Maak snelle nota's aan de hand van sleutelwoorden en afkortingen tijdens de observatie.
- ✓ Schrijf de veldnota's zo snel mogelijk uitgebreid en gedetailleerd uit na de observatie.
- ✓ Alle veldnota's moeten datum, tijd, locatie en details van de informanten bevatten.

## Analyseren van kwalitatieve data

Omdat je van veel veldnota's naar de essentiële informatie wilt gaan, doe je dit best via een systematisch en gestructureerd proces. Dit proces bestaat uit 4 stappen die hieronder worden beschreven. De analyse van de data gebeurt niet aan het einde van de reeks observaties.

**LET OP!** Doe dit **tussentijds** na bijvoorbeeld een eerste observatiemoment. Deze vroege analyse kan al belangrijke thema's blootleggen, wat de kans geeft om de focus wat bij te sturen.

Een observatie kan **zowel kwantitatieve als kwalitatieve data** voortbrengen. Het kan zijn dat er vooraf een gestructureerd observatieschema werd opgesteld met vastgestelde items. In dat geval zal de analyse zich voornamelijk beperken tot het weergeven van frequenties per categorie of thema. Zo kan je bijvoorbeeld aan de hand van je gestructureerde observatie schema vaststellen hoeveel glazen water een gemiddelde leerling drinkt tijdens de lunch op school.

Als je kwalitatieve data hebt, zal de analyse hetzelfde patroon volgen als bij de analyse van data die voortkomen uit interviews of focusgroepen. Er kan een analyse worden uitgevoerd op de veldnota's gebaseerd op een thematische analyse (hier wordt een vereenvoudigde procedure beschreven). Dit is tevens de meest gebruikte methode om kwalitatieve data te analyseren.

Als je bijkomende interviews hebt gedaan, bekijk je best even de handleiding '[Eerste hulp bij...Interviews](#)' voor de analyse.

### 1. Dataverkenning

Het is belangrijk een idee te hebben van de observaties door veldnota's te lezen en **initiële ideeën neer te schrijven**, omdat tijdens het lezen al heel wat ideeën en patronen gevormd kunnen worden. Ook kunnen in deze fase de niet-relevante data worden verwijderd uit de analysedata.

### 2. Codering

Systematisch alle veldnota's doornemen en **codes toekennen** aan alle relevante stukken tekst is de volgende stap. De codes liggen dicht bij de data en verwijzen naar stukken van je data die een betekenis hebben (zie figuur 1 voor een voorbeeld). Dit is een voorbeeld van een observatie in een school. Observatie-items zullen afhangen van de onderzoeksvraag. In dit geval is de onderzoeksvraag de volgende: hoe is het drinkpatroon van leerlingen doorheen de

dag op school? Je kan op voorhand de observatie-items strikt vastleggen op basis van literatuuronderzoek of voorgaande ervaring.

- 1<sup>ste</sup> kolom: 'observatie item' (= vb. 1 eten tijdens de lunchpauze)
- 2<sup>de</sup> kolom: veldnota's per observatie-item
- 3<sup>de</sup> kolom: uitbreiding van de veldnota's met details

Observatie item	Observatie (veldnota's)	Uitbreiding veldnota's	Codes
1 Eten in de refter tijdens de lunchpauze	10 lkn. per tafel. Meeste lkn. drinken frisdrank of fruitsap. Weinig water Veel lawaai 2 lkn. toezicht	Tijdens de lunchpauze zitten de leerlingen in een grote zaal aan verschillende tafels van ongeveer 10 per tafel. Ze zijn druk aan het praten. De meeste leerlingen hebben een blikje frisdrank of fruitsap voor zich staan. Een minderheid drinkt water. Aan de ingang van de lunchruimte staat een automaat. Er is een waterkraantje in de ruimte aanwezig, verstopt in een hoek.	Vooraf frisdranken en fruitsappen Nauwelijks water  Infrastructuur Drankautomaat Waterkraan weinig zichtbaar

Figuur 1: voorbeeld van codering

**MERK OP!** In dit voorbeeld wordt ook de situatie grondig beschreven (=beschrijvingsfase). Dit kan belangrijk zijn om de context en de determinanten (=gedragsverklarende factoren) van het nuttigen van drank te begrijpen.

Om de codering zo gestructureerd mogelijk te laten verlopen, doe je dit best naast het observatieschema en volgens onderstaande werkwijze. Naast het observatieschema (kolom 1, 2 en 3), kan je starten met de eigenlijke analyse. Bij het analyseren van de observaties doorloop je best volgende stappen:

- ◇ Als alle data per observatie-item zijn ingegeven, ga je naast elk tekstfragment passende codes geven. Deze noteer je in kolom 4 (zie figuur 1). Deze **open codes** liggen dicht bij de observatiedata (= open codes). Je kijkt per tekstfragment (gebeurtenis, gedrag, enz.) welke code het best past.
- ◇ In een tweede fase van het coderen ga je de gehanteerde codes overlopen en kijken of de ontwikkelde codes alle relevante data dekken. Overloop de codes per tekstfragment en kijk of alles goed gecodeerd is. Als blijkt dat twee tekstfragmenten hetzelfde beschrijven maar een verschillende code hebben, bekijk dan hoe je die **onder eenzelfde code** kan plaatsen. Omgekeerd, als een bepaalde code die je hebt toegevoegd aan een antwoord niet consistent is met een ander tekstfragment dat

hetzelfde beschrijft, bekijk dan de mogelijkheid om te **hercoderen** of maak eventueel **subcodes** aan.

- ◇ Indien je over tijd en middelen beschikt, doorloop je dit proces best met verschillende personen om zo de subjectiviteit van de analist te verminderen.

**LET OP!** Deze coderingen zijn **nog niet de thema's** die je uiteindelijk zal bekomen, het is een techniek om de data nog beter te leren kennen en deels te reduceren. Natuurlijk zal je al een initieel idee krijgen voor het verdere proces.

### 3. Zoeken naar thema's

De volgende stap bestaat erin de **codes te groeperen onder thema's**. Je zal ondervinden dat sommige coderingen meer met elkaar gemeen hebben dan anderen. Op dat moment kunnen ze onder een thema geplaatst worden. Thema's zijn dus voornamelijk het resultaat van het verdelen van de coderingen in categorieën die meer zin hebben. Je gaat hier de gevonden codes onderbrengen in categorieën door relaties en verbindingen te leggen tussen de data.

**Thema's beschrijven belangrijke patronen** binnen de eerste coderingen. Tegengestelde coderingen moeten niet door verschillende thema's beschreven worden, ze zijn gewoon polaire elementen binnen eenzelfde thema.

Bij het gebruik van thema's om de codes in te delen zijn twee 'uiterste' manieren te onderscheiden: inductief, waarbij er van tevoren niet bekend is naar welke thema's en deductief, waarbij gewerkt wordt met thema's die voor de dataverzameling al waren vastgesteld.

Concreet staat er een 5<sup>de</sup> lege kolom naast de 'codes' waar je eenvoudig thema's kan naast noteren. Verschillende codes zullen dus onder éénzelfde thema vallen (hier verwijzen we opnieuw naar het voorbeeld van het drinkpatroon in scholen).

Observatie item	Observatie (veldnota's)	Uitbreiding veldnota's	Codes	Thema's
1 Eten in de refter tijdens de lunchpauze	10 lln. per tafel. Meeste lln. drinken frisdrank of fruitsap. Weinig water Veel lawaai	Tijdens de lunchpauze zitten de leerlingen in een grote zaal aan verschillende tafels van ongeveer 10 personen. Ze zijn druk aan het praten. De meeste leerlingen hebben een blikje frisdrank of fruitsap voor zich staan. Een minderheid drinkt water. Aan de ingang van de lunchruimte staat een	Vooraf frisdranken en fruitsappen Nauwelijks water  Infrastructuur Drankautomaat	Gedrag tijdens lunch Determinant: sociale omgeving  Determinant: fysieke omgeving

	2 lkn. toezicht	automaat. Er is een waterkraantje in de ruimte aanwezig, verstopt in een hoek.	Waterkraan weinig zichtbaar	
--	-----------------	--	-----------------------------	--

Figuur 2: Voorbeeld

Bij de thema's kan je ook de **mate van belang** onderscheiden. Sommige thema's zullen veel meer relevantie hebben om de onderzoeksvragen te beantwoorden dan anderen. Om hierin een onderscheid te maken kan je de volgende regels hanteren:

- ◇ Sorteer wat het meeste voorkwam bovenaan. Op die manier krijg je een overzicht van de meest geobserveerde zaken
- ◇ **LET OP!** Zaken die je hebt geobserveerd en die slechts weinig voorkwamen, zijn daarom niet minder belangrijk dan veel voorkomende zaken.  
Besteed naast kwantiteit ook aandacht aan geobserveerde emoties, het aantal betrokken personen, wie betrokken was, enz. Deze zaken kunnen mogelijks wijzen op meer cruciale gebeurtenissen dan wat het meest in aantal voorkomt.

#### 4. Schrijven van het rapport volgens thema's

Als je de resultaten gaat uitschrijven, koppel dan steeds terug naar de analyse en de onderzoeksvraag zodat de onderzoeksvragen zeker beantwoord zijn. Je kan de resultaten uitschrijven aan de hand van de thema's. Definieer per thema wat het precies inhoudt.

- ◇ Schrijf voor elk thema een **korte paragraaf** die samenvat wat vervat zit in de antwoorden van de respondenten. Kijk daarbij naar de codes die onder elk thema staan, dit kan helpen om het thema te verduidelijken.
- ◇ Voeg **duidelijke quotes** toe aan elke sectie die de bevinding meer kracht bij zetten
- ◇ De beschrijvende informatie bovenaan het observatieschema dient voornamelijk om bepaalde uitspraken te kunnen kaderen of te verklaren aan de hand van socio-demografische variabelen (vb. observatie in 2<sup>de</sup> leerjaar lagere school versus 6<sup>de</sup> leerjaar) of context (bv. observatie in de klas versus op de speelplaats).

De laatste stap is je resultaten communiceren. Als stakeholders en/of respondenten een rapport wensen, volg dan de leidraad voor het opstellen van evaluatierapporten.

## Bronnen

- Berkers W. (1998). *Praktijkgericht onderzoek en methodiekontwikkeling. Reflectie op het methodisch handelen van de hulpverlener*. Bohn Stafleu Van Loghum, Houten. 220p.
- Cohen, L., Manion, L. and Morrison, K. (2000). *Research Methods in Education 5th Edition*. London: RoutledgeFalmer. Chapter 17 pp 306 - 316.
- Kawulich B. B. (2005). Participant Observation as a Data Collection Method. *Forum Qualitative Research*, 6(2). Retrieved from <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/466/996>
- Mack N., Woodsong C., MacQueen K.M., Guest G., Namey E. (2005). Module 2 – Participant Observation. In *Qualitative Research Methods: A Data Collector's Field Guide*. FHI 360. 136p.
- Marshall, C. & Rossman, G. B. (1989). *Designing qualitative research*. Newbury Park, CA: Sage.
- Mortelmans D. (2007). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Hoofdstuk 8: Observeren. p. 269-316. Acco: Leuven/Den Haag.
- Reulink, N. & Lindeman L. (2005). *Kwalitatief onderzoek*. Retrieved from [http://www.cs.ru.nl/~tomh/onderwijs/om2%20\(2005\)/om2\\_files/syllabus/kwalitatief.pdf](http://www.cs.ru.nl/~tomh/onderwijs/om2%20(2005)/om2_files/syllabus/kwalitatief.pdf)

## Bijlage 1: Voorbeeld van een semigestructureerd observatieschema

Een observatieschema wordt opgesteld voor een gestructureerde of semigestructureerde observatie. Bij een ongestructureerde observatie vertrek je gewoon van wat je ziet en heb je op voorhand geen verwachtingen van wat je gaat zien en bestuderen. Hieronder zie je een voorbeeld van een semigestructureerde observatie waarbij je op voorhand een idee hebt van wat je gaat observeren, maar dit is niet volledig en kan tijdens de observatie aangepast worden. Dit is een voorbeeld van een observatie in een school. Observatieitems zullen afhangen van de onderzoeksvraag. In dit geval is de onderzoeksvraag de volgende: Hoe is het drinkpatroon van leerlingen doorheen de dag op school?

Druk dit blad best af op landscape formaat en laat genoeg ruimte in de kolommen om te noteren (bv één lijn per A4 pagina).

Observatieschema				
Datum:		Observatie ID:		
Tijd en duur:		Naam observator:		
Plaats:				
Observatie- item	Observatie	Uitbreiding veldnota's	Codes	Thema
1 Eten in de refter tijdens lunchpauze				
2 Drinken tijdens lesmoment in de ochtend				
3 Drinken tijdens de pauze in de voormiddag				
4				
5				
6				
etc.				

## Bijlage 2: Voorbeeld van een gestructureerd observatie schema

Dit voorbeeld heeft betrekking op de observatie van het drinkpatroon van leerlingen in Vlaamse scholen. In dit geval is de onderzoeksvraag de volgende: Wat en hoeveel drinken leerlingen doorheen de dag op school? Hier werden op voorhand de observatie-items strikt vastgelegd op basis van literatuuronderzoek of voorgaande ervaring.

Observatieschema	
Datum:	Observatie ID:
Tijd en duur:	Naam observator:
Plaats:	
Observatie-item	Frequenties
1 Gemiddeld aantal glazen ( $\pm 300$ ml) water tijdens lunch per leerling	
2 Gemiddeld aantal blikjes frisdrank tijdens lunch per leerling	
3 Gemiddeld aantal glazen melk tijdens lunch per leerling	
4	
etc.	

### Bijlage 3: Voorbeeld van een toestemmingsformulier

#### DEEL I: Informatiebrief voorbeeld

Beste deelnemer,

Ik ben XX, medewerker bij het VIGeZ. Momenteel ontwikkelen we een project rond het promoten van gezonde dranken op scholen. Allereerst wil ik jou bedanken deel te willen nemen aan dit interview. Hieronder vind je wat info terug over het interview. Met dit onderzoek willen we nagaan wat leerlingen doorheen de dag op school drinken. We willen hierbij onder meer kijken naar wat ze drinken en op welke momenten, maar vooral ook naar welke moeilijkheden ze hierbij ondervinden. Daarom organiseren we een interview om hierover meer te weten te komen. Jij bent uitgenodigd om ,deel te nemen omdat we geloven dat jouw ervaring als XXX ons meer inzicht kan geven over de XXXX. Jouw deelname aan dit interview is geheel vrijwillig. Het is jouw keuze om deel te nemen of niet. De keuze die je maakt zal geen invloed hebben op het aantal projecten waaraan je kan deelnemen via het VIGeZ. Als je later nog wil stoppen kan dat altijd, zelfs al heb je voordien toegezegd. Tijdens het interview zullen vragen gesteld worden over jouw ervaringen en jouw mening. Er zijn geen juiste of foute antwoorden, het gaat hier over jouw eigen mening. Er zullen verschillende soorten vragen gesteld worden, maar op geen enkele manier ben jij verplicht hierop te antwoorden en informatie met de groep te delen als je je hier zelf niet goed bij voelt. Het interview zal worden opgenomen, maar je zal niet bij naam genoemd worden. De informatie van de geluidsopname is vertrouwelijk en niemand anders dan persoon XX zal toegang hebben tot de opname. Het VIGeZ zelf zal uiteraard ook de zaken die je tijdens het gesprek vertelt, niet delen met mensen buiten het onderzoeksteam, en bij uitspraak zal jouw naam niet vermeld worden. Je krijgt achteraf een samenvatting van de resultaten. Voorafgaand aan de bredere verspreiding kan hierop dan nog gereageerd worden. Het interview vindt eenmalig plaats op XX/XX/20XX. Het groepsgesprek zelf zal ongeveer X u duren. Als je later nog vragen of opmerkingen heeft, mag je die altijd doormailen naar het e-mailadres: [XX.XX@vigez.be](mailto:XX.XX@vigez.be)

## DEEL II: Informed Consent voorbeeld

Ik ondergetekende, ....., verklaar hierbij dat ik, als deelnemer aan een interview van het VIGeZ (Vlaams Instituut voor Gezondheidspromotie en Ziektepreventie):

- (1) de informatiebrief heb gelezen. Die geeft uitleg over de inhoud en procedure van het interview. Op elk ogenblik wordt me de mogelijkheid geboden om bijkomende informatie te verkrijgen.
- (2) vrijwillig deelneem aan het onderzoek.
- (4) de toestemming geef aan de onderzoekers om mijn resultaten op anonieme wijze te bewaren, te verwerken en te rapporteren.
- (5) op de hoogte ben van de mogelijkheid om mijn deelname aan het onderzoek op ieder moment stop te zetten.
- (6) ervan op de hoogte ben dat ik een samenvatting van de onderzoeksbevindingen kan krijgen (zie bijkomend document).

Gelezen en goedgekeurd te .....(plaats) op ..... (datum)

Handtekening van participant: .....

## DEEL III: Contactgegevens samenvatting onderzoek voorbeeld

Als je later graag een samenvatting toegestuurd krijgt van de onderzoeksbevindingen, kan je hieronder je contactgegevens achterlaten. Ze zullen enkel en alleen hiervoor gebruikt worden. Als je niet geïnteresseerd bent in de samenvatting, gelieve dit veld niet in te vullen.

E-mailadres: .....